

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Klemen Runtas

ZGODOVINA LOTERIJE NA SLOVENSKEM

Diplomsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Klemen Runtas

Mentorja: redni prof. dr. Božidar Jezernik
redni prof. dr. Božo Repe

ZGODOVINA LOTERIJE NA SLOVENSKEM

Diplomsko delo

Ljubljana, 2018

Zahvala

Za vso pomoč bi se najprej rad zahvalil svojim mentorjema red. prof. dr. Božidarju Jezerniku in red. prof. dr. Božu Repetu ter seveda vsem drugim, ki so si vzeli čas za intervjuje ali mi dali gradivo.

Iskrena hvala tudi zaposlenim na Loteriji Slovenija, predvsem mag. Branku Žurgi ter direktorju financ mag. Petru Razpotniku, ki sta mi omogočila nabor informacij in dostop do arhiva Loterije Slovenije. Hvala tudi sodelavcema Mihi Horvatu in Urošu Eršetetu, ker sta mi dovolila pisati diplomu med službo. ;)

Zgodovina loterije na Slovenskem

Za temo diplomske naloge sem si izbral zgodovino loterije na Slovenskem. V zgodovinskem delu bom najprej predstavil razvoj loterije. Od kod sploh izvira ime loterija? Zakaj je tako priljubljena? Kako je prišla v Slovenijo? Kako je bilo z loterijo v posameznih obdobjih, kaj je bila njena funkcija? V antropološkem delu diplome želim predstaviti slabe strani iger na srečo, predvsem zasvojenost. Pri tem se bom naslonil na nekatere najnovejše raziskave s področja iger na srečo.

History of Lottery in Slovenia

I decided theme for my degree History of Slovenian lottery. In historical part I will present you development of lottery. Where does name lottery actually come from? Why was lottery so popular. How games come to Slovenia, and what was function of lottery. In anthropological part I want to present bad side of lottery.

KAZALO

1. UVOD.....	7
Metodologija.....	7
2. ZGODOVINA RAZVOJA LOTERIJE	8
2.1. Prazgodovina.....	8
2.2. Stari vek	9
2.3. Srednji vek	12
2.4. Novi vek.....	14
3. RAZVOJ LOTERIJE NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENIJE.....	17
3.1. Stari vek	17
3.3. Srednji vek	18
3.3. Novi vek.....	19
3.4. Loterija v 19. stoletju.....	23
3.5. Loterija v 20. stoletju.....	26
3.6. Loterija Slovenije od osamosvojitve do danes	34
4.0. ODVISNOST OD IGER NA SREČO	36
4.1. Odnos do iger na srečo v Sloveniji	38
5.0. SKLEP	42
VIRI IN LITERATURA	43

Kazalo slik

Slika 1: Igralna kocka – astragal (Vir: J. Girycki, A. Gorny. Človek in Hazard, 1972, 64.).....	8
Slika 2: Grška vaza iz 6. stoletja z risbo Ahila in Ajaksa, ki kockata (Vir: J. Girycki, A. Gorny. Človek in Hazard, 1972, 67.).....	9
Slika 3: Freska iz Pompejev (1. st. pr. n. š.), ki prikazuje prepir med kockarjema. (Vir: J. Girycki, A. Gorny. Človek in Hazard, 1972,70.).....	11
Slika 4: Družabna zastavna loterija na francoskem dvoru v 17. stoletju. (Vir: J. Girycki, A. Gorny: Človek in hazard. Prevedel Boris Verbič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972.).....	15
Slika 5: Emonske najdbe. Igralna kocka, kamenčka in ploščica za igro na deski iz 4. stoletja našega štetja. (Vir: Mihelič, Darja. Hazard. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1993, 22.).....	17
Slika 6: Kvartopirca. Risba M. Tršarja po freski kroga Janeza Ljubljanskega v Crnogrobu. (Vir: Mihelič, Darja. Hazard. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1993, 33.)..	19
Slika 7: Javno žrebanje denarne loterije v Amsterdamu leta 1696. Iz enega bobna vlečejo številke, iz drugega pa listke z višino dobitkov. (Vir: J. Girycki, A. Gorny: Človek in hazard. Prevedel Boris Verbič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972, 172.)	21
Slika 8. Skica bobna za srečke. (Vir: Lavrič, Ana. Materialni in duhovni dobitki srečolova za dokončanje nove ljubljanske stolnice. letnik 53, številka 2, 146)	22
Slika 9: Plakat loterije v dobrodelne namene (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica).....	26
Slika 10: Plakat loterije za vojaške namene (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica)	27
Slika 11: Plakat državne avstro-ogrske loterije med prvo svetovno vojno (Vir: Muzej Novejše zgodovine Slovenije)	28
Slika 12: Srečka za pomoč ruskim vojnim ujetnikom in invalidom v Kraljevini SHS. (Vir: Galerija Loterije Slovenije)	29
Slika 13. Efektna loterija za sirote po prvi svetovni vojni. (Vir: Galerija Loterije Slovenije).	29
Slika 14: Igralni avtomati iz konca 30. let (Vir: Muzej novejše zgodovine Slovenije).....	30
Slika 15: Plakat za loterijo po poteh partizanske Ljubljane iz leta 1973. Glavni dobitki so bili materialni (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica).....	31
Slika 16: Logotip Loterije Slovenije (Vir: Google).....	35
Slika 17: Reklamni plakat Loterije Slovenije (Vir: Google).....	41

1. UVOD

Igre na srečo so poseben vir razvedrila, kjer nista potrebna znanje in spretnost, ampak zgolj sreča. Cilj je nedvomno zmagati in osvojiti neko denarno nagrado. Igre na srečo so stare, kot sta stara človekova potreba po sreči in njegova vera vanjo. Nastale so, se spreminjale in razvijale, vedno pa so bile tudi odraz kulture nekega naroda in niti Slovenci pri tem nismo nobena izjema. Dobitki so bili najprej materialni – dokler igra še ni bila usmerjena v dobiček, je bila razmeroma nedolžna, namenjena predvsem razvedrilu in zabavi. Kmalu je pomembnejšo vlogo prevzel dobiček, denar, ki je prav tako zagotavljal razvedrilo. Blagovna loterija se je razvila v drugi polovici 15. stoletja. Prireditelji iger so se sčasoma vedno bolj zanimali za dobiček, zato je vmes posegla država. Loterije so postale javne in pomemben vir javnega dohodka. Sčasoma so igre na srečo začeli označevati z izrazom hazard. Beseda hazard je arabskega izvora, na podlagi česar sklepamo, da je bilo hazarderstvo pri Arabcih zelo razširjeno, čeprav ga je koran obsojal. Hazardne igre naj bi bile igre, pri katerih udeležencem grozi nevarnost velikih izgub. V skupino hazardnih iger spada tudi loterija. Čeprav je večina igralcev ne šteje za hazarderstvo, to vsekakor je, saj skoraj vsi udeleženci običajno utrpijo izgubo.

V zadnjih letih se igre na srečo množijo, povečuje pa se tudi število odvisnikov od njih. Igre na srečo imajo psihološki učinek. Človek meni, da bo na hitro in brez truda obogatel, doživlja pa stalno opitost, podobno vznemirjenosti. Včasih take napetosti privedejo tudi do depresije ali živčnega zloma.

V diplomskem delu se bom sicer dotaknil tudi te problematike, sicer pa bom podrobneje opisal razvoj loterije na Slovenskem od njenega nastanka do danes.

Metodologija

Večidel moje naloge bo predstavljala teorija, zbrana na podlagi številnih in raznolikih virov. Loterija Slovenije mi je omogočila dostop do arhiva, v katerem sem našel veliko virov za preučevanje razvoja loterije po osamosvojitvi Slovenije. Vire za loterijo v 20. stoletju sem iskal v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije. O odvisnosti od iger na srečo sem veliko prebral v knjigah in na internetu. Pri izdelavi naloge nisem imel posebnih težav.

2. ZGODOVINA RAZVOJA LOTERIJE

Ne vemo točno, od kod izvira izraz loterija – morda iz izraza lotto, germanske besede hlot (žrebanje nagrad), italijanskega izraza lotteria (usoda) ali iz nizozemske besede loterije. Kar vemo, je to, da je v slovenski prostor prišla z Apeninskega polotoka v 16. stoletju. Obstajata dve vrsti loterij. Prva, ki je najverjetneje najstarejša, je sledila konceptu, temelječem na številu srečk. Prodali so jih določeno število, nato pa so iz kupa vlekli imena zmagovalcev. Druga vrsta je t. i. lotto oz. v slovenščini loto – igralec je izbral številke in nanje stavil. Število srečk ni bilo omejeno.

2.1. Prazgodovina

Igre, pri katerih zmagovalca določi naključje, so stare skoraj toliko kot človeška civilizacija. V prazgodovini, že pred 7000 leti, so igre na srečo igrali s koščicami, predhodnicami kock. Najstarejši koščici sta bili najdeni v Anatoliji. Prve kocke sumerskih organizacij so bile najdene od 2700 do 2550 pr. n. št. Bile so iz ovčjih kosti, nepravilne oblike in označene s pikami. Z žrebanjem so želeli pomagati bogovom, da bi lažje izrazili svojo voljo.¹

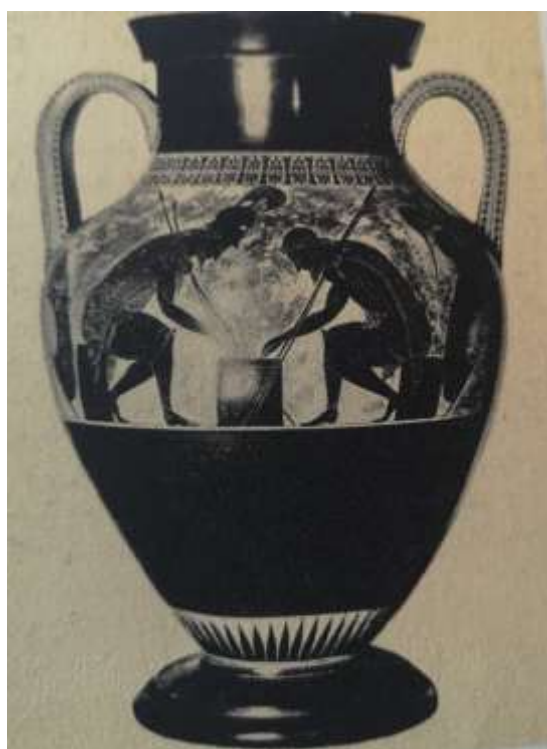

Slika 1: Igralna kocka – astragal (Vir: J. Girycki, A. Gorny. Človek in Hazard, 1972, 64.).

¹ Mihelič, Darja. *Hazard*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1993, 17.

2.2. Stari vek

Prepustitev odločitve sreči je bila znana tudi v homerskem obdobju. V antični Grčiji so zemljo delili z žrebom. V Iliadi je omenjen žreb s kockanjem. Po pripovedi naj bi kockanje iznašli v antični Grčiji. Palamedes naj bi si to igro izmislil iz dolgčasa med obleganjem Troje. V Atenah so z žrebanjem nekoga izločili iz množice. V 5. stoletju pr. n. št. so v Kleihenovi državi na primer sodili s črepinjami – to je bil t. i. *ostrakismus* ali črepinjska sodba. Po določbah sodišča so volilni upravičenci v glinaste črepinje zarezali imena ljudi, ki so bili nevarni državi. V Atenah je ohranjena kocka iz 7. stoletja pr. n. št.²

Slika 2: Grška vaza iz 6. stoletja z risbo Ahila in Ajaksa, ki kockata (Vir: J. Girycki, A. Gorny. *Človek in Hazard*, 1972, 67.).

² Mihelič, *Hazard*, 20.

Nekakšno predhodnico današnje loterije so poznali že v Rimu. Najstarejša loterija je bila t. i. zastavna loterija, na kateri so si ljudje lahko priigrali pohištvo, nakaznice za žito, obleko in zlato. Na vseh tovrstnih prireditvah je bila velika gneča, ljudstvo pa je bilo revno in se je bilo pripravljeno stepsti za cesarjeva darila.

Igre so igrali tudi v visoki družbi patricijev. Zaslužek je bil drugotnega pomena, pomembnejše je bilo razvedrilo. Igre so izgledale kot nekakšno prerokovanje. Iz vreče so vlekli listke, ki so služili kot nazivi. To naj bi bila usoda ljudi, za kar so dobro plačali. Cicero v svoji knjigi *De Divinatione* kritizira ravno to dejanje in pravi, da je ta igra delo prevarantov, ki jih zanima le dobiček.³

V npravstveni zgodovini Rima je Ludwig Friedlander podrobneje opisal igralsko strast, ki se je v času rimskega imperija čedalje bolj širila.

»Po obedu so bile igre na srečo, zlasti kockanje, zelo običajna, seveda pa ne zmerom nedolžna zabava. Ni jih bilo malo takih, ki preživijo pri pojedinah, združenih s kockanjem, več časa, kakor ga posvetijo resni moške znanosti.«⁴

Med plebejci je bilo prisotno predvsem kockanje, razširjeno zaradi svoje preprostosti. Kocke pa so kmalu prišle na slab glas zaradi ponarejanja. Tacit je poročal, da so se Germani tako navdušili za kockanje, da so za slednje zastavili tudi svojo osebno svobodo. Ob slovesnih obredih so metali kocko. Tak met je veljal za božjo sodbo. Kocko je smel vreči samo visoki duhovnik. V Rimu je veljal zakon, ki je prepovedoval igre na srečo. Če je kdo ta zakon kršil, je bil obsojen na globo, ki je kar nekajkrat prekašala višino priigranega zneska. *Lex talaria* ali zakon o kockanju sta omenjala tudi Cicero in Horatius. Igrali so z dvema, tremi ali več kockami. Met s tremi kockami so Rimljani označili kot *»Venero«* – met samih šestec. Najneugodnejši izid, met samih enic, so imenovali *»pes«*.⁵

³ Gizycki J., A. Gorny: Človek in hazard. Prevedel Boris Verbič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972, 122.

⁴ Gizycki J., A. Gorny: Človek in hazard. 1972, 69.

⁵ Prav tam, 70.

Slika 3: Freska iz Pompejev (1. st. pr. n. št.), ki prikazuje prepir med kockarjema (Vir: J. Girycki, A. Gorny. Človek in Hazard, 1972,70.).

Za začetnika loterije bi lahko šteli cesarja Avgusta, ki je v 1. stoletju pr. n. št. na zabavi razdelil manjša darila med povabljenec. Gostje so morali kupiti srečko. Ko je igralec plačal vložek, je dobil kartico, na kateri je bil dobitnik. Marsikdo je dobil slab dobitnik ali pa potegnil prazno srečko. Bistvo pa ni bil dobiček, ampak ljudsko razvedrilo. Glavni dobitki so bili le redko dragoceni. Neron je loterijo znatno povečal, ko je v javnost dal 1000 prodajnih srečk. Med dobitki so bili tudi sužnji in nepremičnine. Znano je, da je rimski cesar Avgust včasih z igrami na srečo izgubil celo 20.000 šestercev v enem samem dnevu, podobno pa je bilo tudi z Neronom. Rimski cesar Klavdij je celo napisal razpravo o kockah in v svojo kočijo vgradil igralno mizo, da kocke ne bi drsele in se mešale med seboj ter tako motile igre. Bil je zelo strasten igralec – kockal je celo na potovanjih. V delu je dejal, da je najboljši občutek nekomu s kockanjem odvzeti denar. V igrah na srečo je veliko izgubljal tudi Kaligula. Da bi si povrnil častne dolgove, je ukazal zaplembo premoženja plemičev, nato pa je slednje obsodil še na smrt. Mark Avrelij je v 3. stoletju uvedel čaščenje sončnega boga Elegebala. Pri počastitvi tega sončnega boga je dobitnik ene same srečke prejel deset medvedov ali deset miši, deset glav solate ali deset funtov zlata. Svinj za dobitnik niso dajali, ker jih po predpisih vere, ki ji je pripadal cesar, ni bilo dovoljeno uživati.⁶

Iz Svetega pisma vemo, da je žreb odločil o razdelitvi dežele Kanaan med sedmimi izraelskimi rodovi. Uveljavljena uporaba žrebanja je bila omenjena tudi v Janezovem evangeliju okrog leta 100 pr. n. št.

⁶ Mihelič, Darja. *Hazard*, 23.

» Ko so vojaki Jezusa križali, so vzeli njegova oblačila in jih razdelili na štiri dele, vsakemu po en del in suknjo. Suknja je bila brez šiva do vrha izcela tkana. Dejali so med seboj: Nikar je ne parajmo, ampak žrebajmo zanjo, čigava bo.«⁷

Naslednji cesarji loteriji niso več posvečali veliko pozornosti, saj so imeli polne roke dela z obrambo imperija. Loterija je za nekaj časa poniknila. Pri tem ne govorimo o pravi loteriji, temveč o darilih, ki so jih vladarji dajali na srečelovih.

2.3. Srednji vek

Igre na srečo so bile v Evropi priljubljene vse od srednjega veka dalje, države pa so jih ves čas skušale regulirati. V 15. stoletju so začeli prepovedovati kockanje. Plemiči so začeli igrati karte. S pomočjo loterije so si nekateri igralci poskušali dvigniti svoj socialni status, saj je srečka veljala za oprijemljivo podobo sreče. Več je bilo seveda primerov, ki so si ljudje zaradi zasvojenosti od iger na srečo znižali socialni status.⁸

Pomembno središče razvoja loterije je bila Italija. Tam se je začela razvijati »sodobna« loterija, kot jo poznamo danes. Pogosto se je dogajalo, da trgovci zaradi zunanjih razmer niso mogli prodati svojega blaga. Nekega bistrega trgovca iz Bologne, ki je prav tako imel probleme s prodajo, je nekega dne obšla misel, da bi razdelil svoje predmete z žrebom. Računal je na ljudsko igralsko strast. Bil je uspešen s prodajo. Pohlep je k temu spodbudil še ostale trgovce. Kmalu so se takšne loterijske prodaje tako razširile, da so jih prirejali na vseh trgih in ulicah ter celo v samostanih. V Benetkah so dediči zdravnika Selvatica z loterijo prodali njegov grad, na katerem niso imeli kaj početi. V Genovi je bila številčna loterija v 16. stoletju poznana širšim množicam. Navada je bila, da so med 90 kandidati naključno izžrebali imena petih meščanov, ki so sestavljali senat in vodili mesto. Ljudje so stavili na imena petih izbrancev. Zmagovalci so bili tisti, ki so uganili vse izžrebane senatorje oz. največje število izžrebanih imen. Igro so nadzirali bankirji. Ker pa je žrebanje potekalo le enkrat letno, je okrog leta 1530 Benedetto Gentile predlagal, da bi organizirali podobno igro, v kateri bi namesto imen uporabili 90 števil. Igra je takoj postala uspešnica in predstavlja prednico sodobnih organiziranih evropskih loterij. Leta 1530 so v Firencah ustanovili državno loterijo. Poznana je bila pod imenom »La Lotto de Firenze« in je bila prva javna loterija, ki je

⁷ Janezov evangelij 19, 23–24 Jezusova blagovest, Prevod evangelijev po grškem izvirniku ekumenske znanstvenokritične izdaje The Greek New Testament, 1979.

⁸ Lavrič, Ana. »Materialni in duhovni dobitki srečelova za dokončanje nove ljubljanske stolnice.« V: *Kronika* (Ljubljana), letnik 53, številka 2, 145.

izplačevala denarne nagrade. Vložek je znašal »en dukat«, srečka pa se je imenovala »polizza«. Vodili so celo knjigo prodanih srečk. Prvi evropski praktični vodič za igralce na srečo je pred več kot 400 leti napisal italijanski zdravnik in matematik Geronimo Cardano (1501–1576), nosil pa je naslov »Knjiga o igrah in sreči«. Zelo uspešno loterijo naj bi aprila leta 1758 začel tudi Giovanni Giacomo Casanova. Šlo je za igro, pri kateri so izžrebali pet izmed 90 števil. Casanova je vsakemu številu dal ime po posamičnem dekletu.⁹

Leta 1638 je bila v Benetkah ustanovljena prva legalna državna igralnica v Evropi, imenovana Ridotto. Po 136 letih so jo zaprli, ker je zaradi bankrota propadlo veliko plemiških družin. Kazino se je tako rodil v Benetkah.¹⁰

Loterija se je v 15. stoletju pojavila tudi v današnji Belgiji. Prva je bila dokumentirana okoli leta 1440, zapisi pa kažejo, da je bila leta 1445 prisotna tudi v Gentu, 1446 v Utrechtu ter 1515 v Bruslju. Dobiček vseh loterij je šel v posebne namene, kot je bila npr. gradnja utrdb in cerkva. Loterije niso bile vedno državne. Država je podeljevala posebne koncesije za prirejanje loterije, zadovoljila pa se je s pavšalnim davkom. Šele po letu 1560 so loterije podržavili ter jih združili v državno loterijo. Večinoma so prodajali srečke z risbami in dobitki. To so bile t. i. razredne loterije. Nekatere srečke z višjimi dobitki so bile dosti dražje. Tako organizator ni veliko tvegalo. Srečke z največjimi nagradami so bile dane v prodajo šele na koncu vsake serije srečk.

Na Nizozemskem so loterijo organizirali leta 1549, da bi omogočili gradnjo amsterdamskega zvonika. Znan je še en primer: ko so v Amsterdamu ugotovili, da sredstva mestne sirotišnice ne zadoščajo za čedalje večje število sirot, so prav tako priredili loterijo. Na Nizozemskem so loterijo prirejali predvsem v dobrodelne namene. Za to loterijo je bila značilna razdelitev srečk na več razredov. Iz Nizozemske so loterijo prenesli v Nemčijo in jo tam prirejali tudi zavaljo vojske. Prinašala je izredno visoke dobitke.¹¹

V srednjem veku je torej opazen prehod od preproste igre za razvedrilo k načrtovanemu žrebanju dobitkov, kjer ima glavno vlogo dobiček.

⁹ J. Gizycki, A. Gorny: *Človek in hazard*, 125.

¹⁰ Schwartz, David: *Roll the Bones: The History of Gambling*, Winchester Books, 2006, 34.

¹¹ Prav tam.

2.4. Novi vek

Med vojnimi pohodi francoskega kralja Franca I. v 16. stoletju so loto prinesli iz Italije v Francijo. Leta 1539 je kralj Franc I. svojemu prijatelju Jeanu Laurentu dal dovoljenje, da v Franciji ustanovi prvo državno loterijo pod imenom *Blancque*. Ime je dobila po prazni srečki, saj so bile nekatere srečke prazne in niso prinašale nobene nagrade. Ko so izžrebali eno izmed takšnih srečk, je uradnik zaklical »*blanc*«. Francoska blagajna je bila izčrpana od vojne s Španijo. Za privilegij prirejanja iger na srečo je moral Jean Laurent v državno blagajno letno prispevati 2000 lir. Kralj je hkrati hotel preprečiti, da bi francoski državljani igrali igre na srečo v tujini (predvsem v Italiji). S tem je poskušal omejiti nepotreben odliv domačega kapitala v tujino. Sprva igra ni bila tako priljubljena, s kasnejšimi kralji pa jo je ljudstvo vzljubilo. Ludvik XIV. je mamil ljudi z bogastvom, zato se je porodil rek: »Samo Ludvik nas lahko obogati.« Sprva ni bilo nobenega nadzora in vrstile so se številne goljufije. Zaradi tega je država kmalu zahtevala natančen pregled zasebnih loterij. Loterija je pristala v državnih rokah. Z njo so pomagali financirati izgradnjo glavne bolnišnice v Parizu (*Hôpital General de Paris*). Sprva zgradba ni bila namenjena zdravljenju, temveč zgolj oskrbi revnega prebivalstva. V Franciji je nastala tudi različica lota, imenovana »*Le Lotto*«, ki je zelo spominjala na sodobno obliko igre bingo. Francoska oblika igre je vključevala veliko značilnosti iger, ki jih poznamo danes, kot so na primer žetoni, igralne karte ter klicanje števil. Za prodajo srečk so bili zadolženi državni uradniki in posredovalci. Državne loterije kmalu niso več kupovale blaga za dobitke, saj je bilo to zamudno. Glavni dobiček je postal denar. Tako se je uveljavila denarna loterija. Ko se država ni več hotela neposredno ukvarjati s prirejanjem loterij, je podeljevala posebne koncesije in se zadovoljila z davkom. Državni nadzor nad igro je bil kljub temu potreben, saj so z njim omejili hazarderstvo. Loterija je bila pomembna tudi za razvoj matematike. Pascal (1623–1662) je postal pozoren na zvezo med igro in matematiko. Raziskave hazardnih iger, v katerih odloča naključje, so rodile verjetnostni račun.¹²

Leta 1658 je bila v čast poroke kralja Ludvika XIV. organizirana loterija na kraljevem dvoru. Loterijo so upravljali uradniki, ki so že prej prirejali vojaško loterijo, potekali pa sta dve žrebanji na mesec.¹³

¹² J. Gizycki, A. Gorny: Človek in hazard, 131.

¹³ J. Gizycki, A. Gorny: Človek in hazard, 137.

Kralj je razdelil 3000 srečk svojim najbližjim podanikom. Dobitki so bili izdelki najboljših francoskih obrtnikov in kralj ter pomembni podaniki so dobili najvišje nagrade, vendar so jih morali vrniti zaradi škandala.

Kljub temu pripetljaju so se loterije v Franciji hitro razširile. Leta 1699 so v Lyonu z loterijo podpirali najrevnejše prebivalstvo. Leta 1700 je bila v Parizu ustanovljena meščanska loterija. Z dobičkom so 1714–1729 obnovili večino pariških cerkva. Leta 1754 so ustanovili loterijo, s katero so pomagali sirotam. Vojska je imela svojo loterijo, ki je delovala po celi Franciji. Leta 1676 je Ludvik XIV. monopoliziral loterijo. Pri tem mu je pomagal kardinal Mazarin.

Francoska revolucija leta 1789 je prinesla upad igralništva, vendar loterije niso odpravili zaradi njenega pomena za državne finance. Znižali so plače organizatorjem loterije, povezanim s kraljevim režimom. Zasedeno palačo Philipa Josepha so spremenili v igralnico z okoli 100 sobami. Zanimivo je, da je francoska revolucija prinesla tudi spremembo v kartah. Najvišja karta so tako postali asi. Pojavila se je nova igra, ruleta, v Angliji poznana kot »roly poly«. V angleški verziji iz leta 1720 so bila polja črne in bele barve. Francoska verzija je spremenila barvna polja v rdeča in črna, kakršna poznamo še danes. 15. novembra 1793 je zaradi pritiska pariške komune loterija prenehala z delovanjem. Kmalu so zaradi finančnih razlogov preklicali prepoved – veliko strank in kupcev srečk je namreč odšlo igrati loto v Köln.¹⁴

Slika 4: Družabna zastavna loterija na francoskem dvoru v 17. stoletju (Vir: J. Gizycki, A. Gorny: Človek in hazard. Prevedel Boris Verbič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972.).

¹⁴ Schwartz, David: Roll the Bones: The History of Gambling, Winchester Books, 2006, 55.

V času Napoleona se je loterija ponovno okrepila. Leta 1802 je v državno blagajno prinesla 15 milijonov, kar je predstavljalo 2 % državnega proračuna, leta 1810 pa že 24 milijonov, k čemur je pripomogla predvsem širitev francoskega imperija. Napoleon je izdal ukaz za ustanovitev podružnic francoske loterije v državah, ki jih je zasedel. Leta 1806 je ustanovil prve legalne igralnice v Franciji. Po porazu Napoleona pri Waterlooju so prinašale ravno največje profite zaradi zmagoslavja Prusov, Britancev, Avstrijcev in Rusov. Sam Napoleon je bil strasten igralec igre »*Veiget et un*«, ki je dandanes bolj znana kot t. i. blackjack. Znan je Napoleonov rek o loteriji: »Loterija je davek za norce.« 31. decembra 1837 je parlament prepovedal igralništvo, kar je pripomoglo k razvoju Monte Carla.¹⁵

Leta 1872 je sledila tudi prepoved igralništva v Nemčiji. François Blanc, lastnik igralnice v Hamburgu, je našel novo mesto za igralništvo ob sredozemski obali. V kraljevini Monako je od leta 1297 vladala družina Grimaldi. Leta 1854 so začeli graditi večje zdraviliške komplekse z igralnicami. François Blanc je postal njihov upravljavac. V tem času so se začele razvijati tudi prometne povezave. Pomembni sta bili predvsem gradnja železnice in vzpostavitev ladijske povezave med Nico in Genovo. Leta 1868 je Monte Carlo postal evropska igralniška prestolnica. Blanc je vzdrževal dobre odnose s Francijo – leta 1874 je francoskemu ministrstvu za javna dela daroval 4,8 milijona frankov za obnovo pariške operne hiše. Umrli je leta 1877 v 71. letu starosti.¹⁶

S selitvami prebivalstva se je loterija razširila tudi v Ameriko. Za spremembo iger na srečo je bil pomemben izum igralnega bankomata. Odkrila sta ga Gustav Schultz in Chales Fey.

¹⁵ Schwartz, David: Roll the Bones: The History of Gambling, Winchester Books, 2006, 35.

¹⁶ Prav tam.

3. RAZVOJ LOTERIJE NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENIJE

3.1. Stari vek

Pred uvedbo loterije je na našem ozemlju prevladovalo kockanje. Na Slovenskem so arheologi našli kocke in kamenčke za tovrstne igre iz predrimskega obdobja. Najstarejša kocka, najdena na Slovenskem, je iz Slatine v Rožni dolini, najverjetneje pa datira v 2. stoletje pr. n. št. Imela je obliko kvadra. Vsaka izmed štirih večjih ploskev je imela svojo vrednost, označeno s pikami: tri, štiri, pet in šest. Veliko je bilo t. i. emonskih najdb iz časa Rimljanov. Kocke so bile nepravilnih oblik. Izdelane so bile iz natrtih koščic telet, drobnice in antilop ali pa umetno izdelane iz slonove kosti, kovine, kamna in stekla. Prihod novih ljudstev s severa in vzhoda ter propad zahodnorimskega cesarstva v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku sta igre na srečo in posledično zabavo začasno omejila.¹⁷

Slika 5: Emonske najdbe. Igralna kocka, kamenčka in ploščica za igro na deski iz 4. stoletja našega štetja (Vir: Mihelič, Darja. Hazard. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1993, 22.).

¹⁷ Mihelič, Hazard, 21.

3.3. Srednji vek

Ko so se razmere ustalile in se je v srednjeveški Evropi izoblikovala nova politična, gospodarska in družbena ureditev, se je vnovič uveljavilo nekdanje zelo priljubljeno kockanje, na novo pa je prek Italije v Evropo prodrlo kvartopirstvo. Hazarderske razvade so pogosto omenjene v statutih mest. Zakon v primorskih mestih je hazarderstvo prepovedoval ali omejeval glede kraja in časa. Za kršitelje statutarnih določil je bila predvidena denarna kazen, vendar pa se ljudje prepovedi kljub temu niso držali.

Na Tržaškem je bilo prepovedano kockanje na domu. Podnevi so lahko kockali za denar, ponoči pa je bilo tistim, ki so opravljali nadzorne službe, kockanje prepovedano. Na drugi strani je tržaški statut prepovedoval posojanje in zastavljanje denarja za kockanje. Koprski statut je prepovedoval, da bi kdo vzdrževal ali dovoljeval kockanje doma. Z denarno globo je bil kaznovan vsakdo, ki je kockal v mestu. Tožniku so verjeli na besedo, pripadala pa mu je tudi tretjina izterjane globe. V Izoli je bila v statutu iz leta 1360 predvidena denarna kazen 10 soldov (to je 1/2 libre) za tistega, ki je hazardiral "ali drugače kockal" za vsoto, višjo od 5 soldov. Kockanje samo po sebi v Izoli torej ni bilo prepovedano, statut je le določal najvišje dopuščeno tveganje. Piranski statut iz leta 1308 je prepovedoval kockanje v gostilnah, prodajalnah ali doma. Prepovedano je bilo tudi kockanje s tujci. Izrecno je bilo prepovedano kockati ponoči po tretjem zvonjenju in vse do jutranjega zvonjenja. Posebej je bilo prepovedano tudi kockanje v cerkvah. Seveda so bili zakoni eno, v praksi pa je bilo marsikaj drugače.¹⁸

Hazardne igre je neuspešno prepovedovala tudi cerkev. Izdajala je pisne predpise, ki so prepovedovali hazarderska razvedrila ob določenih dneh. Hazarderstvo je bilo tako prepovedano v nedeljo, soboto zvečer, na veliki teden in med božičnimi prazniki. Prav tako je bilo prepovedano na določenih mestih – izrecno strogo je bilo npr. prepovedano kartanje v cerkvi. Na Ljubljanskem gradu so arheologi izkopali kar tri kocke, s katerimi si je krajšala čas grajska gospoda.

Kljub prepovedim se hazarderstvu ni mogla upreti niti duhovščina, o čemer pričajo cerkvena navodila, ki so prepovedovala hazarderska opravila ob nedeljah in praznikih. Da bi ustavil razvrat kranjske duhovščine, je oglejski patriarh Grimani leta 1499 izdal ukaz, ki je duhovnikom prepovedal igranje hazardnih iger. Prav tako duhovniki uradno niso smeli igrati z

¹⁸ Mihelič, *Hazard*, 25–27.

laiki za denar, javno ali na skrivaj hoditi na javne plesе ali v maškare, jesti in piti v gostilni, razen v primeru, da so bili na popotovanju. Realnost je bila seveda povsem drugačna. O tem priča tudi freska »Sv. nedelja« iz 15. stoletja. Na freski sta upodobljena dva kvartopirca pri igri.¹⁹

Slika 6: Kvartopirca. Risba M. Tršarja po freski kroga Janeza Ljubljanskega v Crnogrobu (Vir: Mihelič, Darja. Hazard. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1993, 33.).

3.3. Novi vek

Igralništvo se je razvijalo v gostilnah in kavarnah. Lastnik prve ljubljanske kavarne iz leta 1712 je bil Dominik Morallo iz Milana, konec 18. stoletja pa je bilo v Ljubljani pet kavnar. Sprva v kavarnah niso točili alkoholnih pijač, temveč so ponujali le kavo in slaščice. 10. septembra 1779 je kavarnar Primus Luschina za tri leta zakupil pravice, da lahko ljubljanskim damam in gospodom v svoji kavarni nudi razvedrilo. V pritličju stavbe deželnega gledališča je dobil v najem kavarno in nasproti stoječo prodajalno. V prvem nadstropju je imel dve sobi, opremljeni s šestimi igralnimi mizami iz orehovine. Za zakupnino je letno plačal 160 goldinarjev, dovoljenje za igranje biljarda pa ga je stalo še dodatnih 140 goldinarjev. Če ne bi poravnal plačila, bi nemudoma izgubil pravice. Oblast kavarnarjem na splošno ni zaupala, ker se je v kavarnah preveč zapravljalo.²⁰

¹⁹ Mihelič, Hazard, 33.

²⁰ Prav tam, 35.

Loterija je na slovensko ozemlje prišla preko Italije. Države so kmalu uvidele, da je to donosna igra. V Avstro-ogrski monarhiji je država privilegij za organizacijo loterije dala v zakup. Država je bila izrazito proti kockanju in uličnemu hazarderstvu, saj od tega ni imela dobička. Loterije je na drugi strani pogosto podpirala. Od 4. decembra 1761 do 31. marca 1770 je pravice prirejanja loterije zakupil genovski grof Ottavio di Catalano. Njegovi loteriji so konkurirali srečelovi s tobačnicami in galanterijo, ki jih je Marija Terezija 31. marca 1769 prepovedala. Pravice za prirejanje loterije je dobil Andre Baratta. V nemških in ogrskih deželah v tem času ni smelo biti drugih loterij. Vladar je smel prirejati loterijo, kjer Baratta ni imel loterijskega privilegija. Podložniki niso smeli igrati pri drugih. Da bi preprečili goljufanje, so na Dunaju ustanovili posebno tiskarno, ki je tiskala samo loterijske stvari. Dejavnosti loterije so budno spremljali državni uradniki, o vsaki njeni dejavnosti pa je bilo potrebno voditi knjige. Loterija je služila dobrodelnim namenom. Na seznamu vlečnih števil so bila imena revnih deklet. Izvlekli so pet števil z imeni. Pet deklet, katerih imena so izvlekli, je dobilo vsako po 30 goldinarjev. Za zakup privilegija je moral Baratta banki plačati 300.000 goldinarjev. Banka je bila pristojna tudi za izplačilo denarnih dobitkov. Če je igralec pravilno napovedal vseh pet izmed 90 števil, je zadel glavno nagrado v vrednosti 50.400 goldinarjev. Ko je Baratta 30. decembra 1777 podaljšal zakup do 31. marca 1786, je moral za kavcijo plačati 500.000 goldinarjev. Namesto prispevka za revna dekleta je bil primoran dati denar dobrodelnim ustanovam.²¹

Kako je izgledalo žrebanje, si lahko predstavljamo na podlagi slik. Potrebovali so dve vreči ali bobna. V prvem bobnu so bile srečke, ki so jih kupili igralci. Te so morali opremiti z vsemi podatki, torej imenom, priimkom in stalnim prebivališčem. V drugem bobnu ali vreči so bili dobitki, ki jih je bilo veliko manj kot srečk. Na grafiki, ki prikazuje žrebanje v Amsterdamu leta 1696, sta dva fantiča iz sirotišnice, ki nosita posebne rokavice. Vse liste za udeležbo so stresli v prvo kolo sreče, vse zadete in prazne listke pa v drugo. Prvi fant je iz vreče vlekel zvitke papirja z imeni, ki so vsebovala izžrebane srečke, in jih podajal predsedniku loterijske komisije. Drugi fant je iz drugega bobna vlekel listke, na katerih je bila zapisana višina dobitka. Tako so najprej iz prvega bobna žrebali srečneža in iz drugega pripadajoči dobiček. Med dobitki je bilo 12 % namenjenih stroškom prirejanja iger in dobrodelnim ustanovam. Listek je stal 50 goldinarjev. V bobnu jih je bilo 6000, dobitkov pa je bilo 2000. Sprva dobitki

²¹ Mihelič, *Hazard*, 41.

niso bili denarni, kmalu pa se je izkazalo, da je denarni dobiček igralcem veliko ljubši kot blagovni. Srečka je bila (ne)oprijemljiva sreča, saj je vedno prinašala dobiček ali izgubo.²²

Slika 7: Javno žrebanje denarne loterije v Amsterdamu leta 1696. Iz enega bobna vlečejo številke, iz drugega pa listke z višino dobitkov (Vir: J. Gizycki, A. Gorny: Človek in hazard. Prevedel Boris Verbič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972, 172.).

Proti loteriji in igram na srečo je postopala duhovščina s pridigami, s katerimi pa ni vedno dosegla zelenega učinka.

Leta 1701 so v Ljubljani podrli srednjeveško stolno cerkev sv. Nikolaja, na njenem mestu pa so začeli graditi novo stavbo, zasnovano po sodobnih baročnih estetskih merilih. Pobudnik za gradnjo je bil Janez Krstnik Prešeren. Ljubljanski nadškof Žiga Krištof Herberstein je projekt duhovno in materialno podprl tako, da je podrejenim župnijam naložil posebni prispevek, ki so ga morale plačevati za zidavo matične škofije. S prostovoljnimi prispevki so se odzvali tudi drugi duhovniki in najpremožnejši Ljubljančani. Med njimi je bil veletrgovec Peter Anton Codelli. Žal je hitro zmanjkalo denarja, zato so organizirali srečelov oziroma loterijo. Morda je bil pobudnik zanjo prav Codelli, ki je bil v stalnem stiku z Italijani, med katerimi so bile igre na srečo, zlasti loto, zelo priljubljene. Igra, ki so jo organizirali leta 1705, je bila tako ena izmed prvih loterijskih iger na Slovenskem. Imela je tudi svoja pravila. V uvodnem delu pravilnika je bilo poudarjeno, da je pravica do loterije v rokah vladarja (države) oziroma zakupnikov, z dovoljenjem cerkvene in posvetne oblasti pa so jo nameravali uvesti tudi v Ljubljani. Igro so označevali z izrazom lonec sreče ("*Glückshafen*"), kakor so jo radi imenovali v Nemčiji, čeprav so tam že od začetka uporabljali tudi izraz loterija. Prva točka je

²² Lavrič, Ana. »Materialni in duhovni dobitki srečolova za dokončanje nove ljubljanske stolnice.« V: *Kronika* (Ljubljana), letnik 53, številka 2, 144.

določala, da mora biti igra dostopna vsem, torej tako domačinom kot tujcem. Druga točka je določala, da je treba denarni vložek izročiti Petru Antonu Codelliju, ki ga je shranil, vpisal v posebno knjigo in se podpisal. Blagajno in knjigovodstvo so torej zaupali Codelliju, pri katerem naj bi bil glavni sedež loterije. Odbor je na koncu k sodelovanju prisrčno povabil vse ljudi tako visokega kot nizkega stanu, da bi igra, namenjena Božji slavi in pospešitvi del pri gradnji stolne cerkve, s katero so začeli štiri leta prej, dosegla želeni cilj. Načrtovali so tudi loterijski boben. Šlo je za visok valjast stolpič z vratci in okni.²³

Slika 8. Skica bobna za srečke (Vir: Lavrič, Ana. Materialni in duhovni dobitki srečolova za dokončanje nove ljubljanske stolnice. letnik 53, številka 2, 146).

Iz skrbnih zabeležk Janeza Antona Dolničarja o prihodkih za gradnjo stolnice in tudi iz drugega tovrstnega arhivskega gradiva ni razvidno, ali je bil načrtovani srečelov v Ljubljani tudi zares uresničen, saj so za gradnjo stolnice leta 1705 porabili manj sredstev kot eno leto prej. Če bi bil srečelov uspešen, bi bilo najverjetneje porabljenih več sredstev.²⁴

V virih je sicer omenjena loterija v Ljubljani, ki naj bi se odvijala septembra leta 1772. Prva žrebanja so potekala v dvorani deželnega dvorca, kjer je danes sedež SAZU. Ko so prenavljali dvorec, se je vsakomesečno žrebanje prestavilo v današnjo mestno hišo oziroma magistrat. Loterija je kmalu našla uglednejše prostore – najela je posamezne prostore v hiši grofa Erberga. To je bilo v času Jožefa II. – slednji je množično ukinjal samostane, ki niso služili v dobrobit ljudstva. Nova lokacija loterije je bil Stiški dvorec. Problem je bil z zgornjim

²³ Lavrič, Ana. »Materialni in duhovni dobitki srečolova za dokončanje nove ljubljanske stolnice.« V: *Kronika* (Ljubljana), letnik 53, številka 2, 141–148.

²⁴ Prav tam.

nadstropjem, kjer so bila oficirska stanovanja. Marija Terezija je 29. marca 1770 v patentu izdala navodila za igranje cesarsko-kraljeve velike loterije – *Grosse lotterie*. Zanimive so vladaričine misli ob prepovedi posebnih iger na srečo. Dejala je, da visoka igra spet postaja priljubljena med plemstvom in meščanstvom, kar vodi v propad cele družine. V patentu leta 1740 v Gradcu je spregovorila o tem, kakšno zlo prinašajo prepovedane igre na srečo. Menila je, da prav loterija vodi v pretepe, ki so se večkrat končali celo s smrtjo, in bogokletne besede, ki žalijo Boga.²⁵

Velike loterije vladarica ni zadržala zase, temveč je dala prirejanje igre v zakup Abrahamu Wezerju. Kljub temu, da je dovolila veliko loterijo, je bila huda nasprotnica hazardnih iger. Prepovedala je predvsem igre s kartami – *Faraon*, *Bassetta*, *Landesknech*, *Trenta* ipd. Hazardne igre je prepovedala oktobra 1765. Po smrti Marije Terezije leta 1780 je Jožef II. loterijo poddržal. Baratti se je privilegij za prirejanje loterije iztekel 21. oktobra 1787. Jožef II. je izdal ukaz posebej ustanovljeni komori za prirejanje iger na srečo na Dunaju, ki naj bi vodila loterijo za državno blagajno. Prav tako je izdal odlok, s katerim je služinčadi prepovedoval igre na srečo za velike vsote.²⁶

3.4. Loterija v 19. stoletju

V 19. stoletju je loterija postala vir državnih dohodkov. Cesar Franc II. je 13. marca 1810 izdal patent v 36 redih. Njegov namen je bil v loterijo vnesti več preglednosti in reda, denar svojih hazarderskih podložnikov pa zadržati v državi. Skušal je preprečiti nepotrebno odtekanje denarja ali kapitala drugam. Igrali so na stari način. Igralci so igro lahko vplačali pisno ali pri zbiralcu stav. Dobili so natisnjeno potrdilo. Potrdila so 24 ur pred žrebanjem oddali ustreznemu loterijskemu uradu. Dobitke so lahko prevzeli v roku treh mesecev po žrebanju. Vložki v tuje loterije so bili prepovedani. Srečelov in podobne igre z dobitki so bili prepovedani, igre, podobne tomboli, pa so kaznovali z velikimi globami. Izrecna je bila prepoved za Lotto-Doubhin, ki so ga igrali v kavarnah. Podobne prepovedi so potem ponavljali še celo stoletje, nobena prepoved pa ni dosegla svojega cilja.²⁷

Loterijo so kritizirale tudi Kmetijske in rokodelske novice leta 1835:

²⁵ Mihelič, Darja. »Zločin« in »žrtve« hazardnih iger na Slovenskem v preteklosti. V: *Acta Histriae, letnik 12, številka 1, str. 177–188*.

²⁶ Mihelič, *Hazard*, 42.

²⁷ Mihelič, *Hazard*, 42.

»V teh 3 letih je bilo tedaj stav 238 milijonov in 279.160 v mali loteriji, dobitkov pa le 3 milijone in 370.652, po tem takem izmed 100 ljudi zadene jih le 21, vseh drugih 79 se pa pod brado obriše. Država je po stavah v malo loterijo 1. 1871 prejela čez 15 milijonov gold., za dobitke pa je izplačala le nekaj čez 8 milijonov, tedaj je državi ostala skoro polovica čistega dobička, in od kod je ta denar? – večidel od revnih ljudi. Ali ni to davek in prav krivičen davek? Resnico je govoril cesar Napoleon, ko je loterijski davek imenoval „davek bedakov“.«²⁸

O loteriji je zapisanih kar nekaj zanimivih pripovedi.

»Kočar Marko je živel s svojo družino prav bedno. Pridno je obdeloval svoje male ilovnate njive in kupčeval tudi z jajci. Vse skupaj pa ni zadostovalo za vsakdanje potrebe. Ne smemo se čuditi, če je mož poizkušal »uloviti srečo za rep« na loteriji. Kadar koli je izkupil nekaj več denarja za jajca, je vedno zanesel manjši znesek v loterijo. Neprestano je premišljeval, katere številke naj stavi, da bo gotovo zadel. Zaradi tega razmišljanja podnevi se mu je včasih ponoči tudi sanjalo o številkah. Stavil je tiste in res nekajkrat zadel tako imenovano »čambo«, to je manjšo vsoto, katero je pa seveda takoj zopet zastavil. Neko noč pa je v sanjah videl pet rdečih števil. Takoj naslednji dan je šel staviti, trdno prepričan, da bo gotovo zadel večjo vsoto denarja, tako imenovano »terno«. Po ljudski sodbi so sanjane rdeče številke gotovo izžrebane. Naš Marko je komaj pričakoval prihodnje sobote. Zgodaj zjutraj je vstal, se pražnje oblekel in pred odhodom naročil ženi, naj vse staro pohištvo razbije, posodo in obleko pa vrže v bližnjo reko, ker bo proti večeru pripeljal vse novo domov. Mož je odšel, žena je pa začela izvrševati njegovo naročilo, vesele se lepega pohištva in obleke ter nove posode. Sosedje so začudeni gledali njeno početje in jo vprašali, zakaj vse uničuje. Ona jim je povedala, da bo mož zadel v loteriji veliko denarja in kupil vse novo. Ljudje so se pomenljivo spogledali in šli po svojih opravkih. Marko se je proti večeru vrnil — a prazen. Še bolj je bil žalosten, ko je zagledal hišo prazno, brez pohištva, obleke in posode. Žena je ob njegovem prihodu prebledela in glasno zajokala. Moža je to spametovalo. Nikdar več ni iskal sreče v loteriji. V veliki stiski so mu pomagali iz zadrege dobri sosedje.«²⁹

Iz tega obdobja izvira tudi pripovedka iz Mežiške doline o loteriji, ki jo je zapisal Vinko Möderndorfer.

²⁸»Loterija-bedarija!.« V: Kmetijske in rokodelske novice letnik 33. številka 25 (23. 6. 1875).

²⁹ Fr. Š. (marec 1943/1944). »Loterija« V: Vertec (1871), letnik 74, številka 7.

»V Črni je živel mož, ki je strastno igral loterijo. V mislih je imel samo, katere številke bi stavil, da bi bil bogat. Še v sanjah se mu je bledlo samo o številkah. Ko pa le ni nič zadel, je potožil svojo nesrečo ljudem. Našel se je hudomušnež, ki mu je svetoval, naj gre opolnoči na pokopališče, izkoplje mrtveca, ga posadi na grob, mu natakne naočnike na oči, v roke pa mu da svinčnik in papir in mrtvec mu bo napisal številke, ki bodo gotovo zadele.

Nesrečnež je res šel opolnoči na pokopališče in izkopal mrliča. Odprli so se pa vsi grobovi in vsi mrličji so se zaleteli vanj, mu zdrobili naočnike in poteptali svinčnik in papir. Že je mislil, da je po njem. V poslednjem trenutku pa je priletel velik mrtvec in prepodil vse druge. Prestrašenemu možu je zagrmel na ves glas, naj se takoj spravi s pokopališča in naj nikoli več ne poizkuša kaj takega. Poslovil se je: »Če bi te ne bil zapazil v poslednjem trenutku in ti prišel na pomoč, bi te bili moji drugi zdrobili v sončni prah! Jaz sem tvoj boter, ki so ga z valčkom ubili v Geršakovi gostilni.«³⁰

Mož ni šel nikoli več na pokopališče pa tudi na loterijo ni več stavil.

³⁰ Möderndorfer, Vinko. »Narodne pripovedke iz Mežiške doline: Loterija.« V: *Ljubljanski zvon, letnik 45, številka 3*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

3.5. Loterija v 20. stoletju

V Portorožu so še pred prvo svetovno vojno osnovali društvo Casino des Étrangers. Njegov namen je bil pospeševati druženje in pogovor med člani ter spodbujati kopališko življenje. Ta namen je bil dosežen z društvenim lokalom, ki je omogočal po zakonu dovoljene igre na srečo. Gospodje so lahko zaprosili za članstvo pri 20, dame pa pri 18 letih. Gre za prednika današnjih igralnic v Portorožu.³¹

Dohodki državne loterije so šli v dobrodelne namene. Plakati so pogosto prikazovali revne otroke. Po začetku prve svetovne vojne se je poslanstvo spremenilo. Loterijo so uporabili za nasprotni cilj – z njo so zbirali denar za vojno, orožje in plače vojakov.

Slika 9: Plakat loterije v dobrodelne namene (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica).

³¹ Mihelič, *Hazard*, 48.

Slika 10: Plakat loterije za vojaške namene (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica).

Med prvo svetovno vojno so prihodke od loterije namenili ranjenim in invalidnim vojakom ali beguncem, ki so sprva prihajali predvsem iz Galicije. Na našem ozemlju je prelomnica v skrbi za vojne invalide bila prav prva svetovna vojna, ki je za seboj pustila na tisoče pohabljenih vojakov.

Slika 11: Plakat državne avstro-ogrske loterije med prvo svetovno vojno (Vir: Muzej Novejše zgodovine Slovenije).

Po koncu prve svetovne vojne je razpadla Avstro-ogrska monarhija. 29. oktobra 1918 je bila razglašena Država SHS, ki je obsegala ozemlje južnoslovanskih narodov nekdanje Avstro-Ogrske. Obstajala je le do združitve s Kraljevino Srbijo 1. decembra 1918. Z uredbo ministrskega sveta Kraljevine SHS 8. 7. 1919 je bila osnovana ustanova pod nazivom Državna klasna lutrija. Že prej, od leta 1890, je ista ustanova delovala v Srbiji. Državna loterija je imela sedež v Beogradu. Zaradi dobrih odnosov z Rusijo so z loterijo zbirali denar za ruske vojne ujetnike. Prva leta po vojni so dohodke loterije namenili obnovi t. i. efektne loterije. Kasneje so jih zelo pogosto uporabljali za zidavo gasilskih ali kmečkih domov. Leta 1928 so z loterijo pomagali pri zidavi Plečnikovega stadiona v Ljubljani.

Slika 12: Srečka za pomoč ruskim vojnim ujetnikom in invalidom v Kraljevini SHS (Vir: Galerija Loterije Slovenije).

Slika 13. Efektivna loterija za sirote po prvi svetovni vojni (Vir: Galerija Loterije Slovenije).

Profesionalno ukvarjanje z igrami na srečo je spadalo pod kaznivo dejanje, in sicer v isto skupino kot delomrznost, potepanje, prostitucija in beračenje. Kršitelj je bil lahko kaznovan z zaporom do enega leta. Nova zakonodaja se je dotaknila tudi loterij. Za prirejanje loterij je bilo potrebno pridobiti soglasje zakonodajalca. Tudi igranje tujih loterij je bilo prepovedano, saj ni bilo dovoljeno posedovati srečk iz tujine. Oktobra 1931 so sprejeli nov igralniški načrt državne razredne loterije. Število srečk so zmanjšali za polovico, načrt pa je potrdil kmetijski minister. Hkrati so zmanjšali tudi število dobitkov, kar je vneslo kar nekaj razburjenja med igralci. V 30. in 40. letih je nastalo veliko efektnih loterij. Bistvo teh sta bila enkratnost ter

točno določen cilj. Društva so tako zbirala denar za izgradnjo kulturnih in gasilskih domov. Dobitki so bili materialni.³²

Hkrati so se leta 1937 v Ljubljani prvič pojavili igralni aparati, in sicer v bifeju Na-Ma, na tedanji Tyrševi, sedanji Slovenski cesti. Lokal je bil v hiši med gostilno Šestica in hotelom Slon. Igralne aparate so primerjali z loterijo, a so ugotovili, da so veliko nevarnejši, saj so ljudem na voljo noč in dan, stojijo pa v gostilnah in bifejih, predvsem v takih, kamor zahajajo predvsem delavci, mali obrtniki ter kmetje. Še huje je bilo, da je marsikateri igralec pri tem zaigral ves svoj težko prislužen denar. Kmalu je dobičkonosnost igralnih avtomatov opazila tudi oblast in tako je moral vsakdo, ki je želel v lokal postaviti igralni avtomat, najprej pridobiti dovoljenje in na dan plačati 50 dinarjev. Znan je primer kmeta, ki je na igralnih avtomatih zapravil ves izkupiček prodane živine in si nekaj sto dinarjev še izposodil. Tako ni čudno, da so bili po drugi svetovni vojni igralni avtomati ponovno prepovedani.³³

Slika 14: Igralni avtomati iz konca 30. let (Vir: Muzej novejšje zgodovine Slovenije).

Med drugo svetovno vojno je loterija delovala samo na ožjem področju Srbije, oktobra 1945 pa se je ponovno pojavila na celotnem ozemlju takratne Jugoslavije. Delovala je loterija v ustaški NDH. Po koncu druge svetovne vojne smo Slovenci živeli v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji, ki jo je vodila komunistična partija. Prišlo je do kar nekaj bistvenih sprememb, saj je bil socializem drugačen od kapitalizma. Sistem je vplival tudi na loterijo. Jugoslovansko ministrstvo za finance je 28. avgusta 1946 določilo, naj se prirejanje iger na srečo, kot je npr. tombola, opravlja le v humanitarne namene. Dobitki naj bi bili v blagu in ne denarju – velikokrat so bili npr. glavni dobitki avtomobili. Do konca leta 1954 so organizirali

³² Mihelič, *Hazard*, 50.

³³ Pertot, Saša. »Igre na srečo nekoč in danes«. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede UL., 2009, 25.

žrebanje srečk enkrat mesečno, od leta 1955 pa dvakrat mesečno, in sicer 10. in 25. v mesecu. Ves čas je loterija izdajala le srečke. Prirejanje iger na srečo je bilo izključno v pristojnosti federacije.³⁴

Slika 15: Plakat za loterijo po poteh partizanske Ljubljane iz leta 1973. Glavni dobitki so bili materialni (Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica).

15. maja leta 1960 je sledil velik preobrat. Organiziran je bil prvi krog športne napovedi z 12 tekmovalnimi pari. Žrebanje je bilo vsak teden, od aprila 1965 pa dvakrat tedensko – eno z 12 pari in drugo z devetimi. Leta 1962 je bil objavljen temeljni zakon o igrah na srečo. Sedež jugoslovanske loterije je bil v Beogradu. Iz Beograda so vodili tudi športno napoved in loto. 50 % dohodkov od športne napovedi in loto je bilo namenjenih družbenim organizacijam. Določili so, kaj spada pod igre na srečo. Pod to definicijo so spadale igre, kjer so udeleženci lahko zadeli denarne ali blagovne dobitke. Prirejanje iger naj bi služilo za pridobivanje finančnih sredstev za socialne, humanitarne, kulturne in telesno-vzgojne namene. Po zgledu tujih držav je bil leta 1962 uveden loto. Zanimivo je, da je bila takrat športna napoved bolj priljubljena igra kot loto. Žrebanje loto je bilo mogoče spremljati po televiziji. Zaradi gospodarske reklame so določenim organizacijam dovoljevali prirejanje posebnih hazardnih iger, kot so bile npr. *roulette*, *chemin de fer*, *black jack*, ter iger na igralnih aparatih. Igrali so za tujo valuto, jugoslovanskim državljanom pa je bilo sodelovanje v takih igrah prepovedano.

³⁴ Mihelič, *Hazard*, 48.

Igralnica je morala biti organizirana kot samostojna in ločena enota, vključena v gostinsko posloplje. V njene prostore je vodil poseben vhod, kjer je bil zagotovljen nadzor nad vstopajočimi. Merila za odprtje so bila izredno stroga. Gostinski objekt je moral imeti 1000 ležišč za oddajanje turistom. Pred odprtjem igralnice je moral imeti objekt v zadnjih treh letih 200.000 nočitev. Tem merilom sta v Sloveniji ustrezala le Bled in Portorož. Prvo igralnico na jugoslovanskih tleh so odprli leta 1963 v Opatiji. Prvo slovensko igralnico so odprli v hotelu Palace v Portorožu. Kazen za kršitev teh zakonov je bila stroga – trimesečno poboljševalno delo. Kasneje so kazen zmanjšali na 30 dni zapora. Poleg kazni je hazarderjem grozil odvzem predmetov, pridobljenih s prekrškom.

»Spominjam se, da so bile pred osamosvojitvijo Slovenije igre na srečo za denar našim državljanom prepovedane. Rezervirane so bile samo za tujce, ki so se morali pred vstopom v igralnico legitimirati. Oni, srečneži iz bogatega zahodnega sveta, so odraščali v igri Monopoly, medtem ko smo mi igrali Človek ne jezi se! Živel so v svetu, kjer so lahko kopičili posest, tovarne, hotele za vsote, ki si jih nismo mogli predstavljati. Pojavljali so se na prvih straneh revij z bujnimi lepoticami in avtomobili. Medtem, ko smo mi deset let varčevali za enosobno stanovanje in vozili razpadajočo stoenko.«³⁵

Leto 1971 je bilo tudi leto ustavne reforme, ki je pristojnost iger na srečo iz federacije prenesla na republike. Vsaka republika oz. pokrajina je samostojno organizirala svoje igre, skupni poslovni interesi pa so se uresničevali v Poslovnem združenju loterijskih organizacij Jugoslavije. Skupno so organizirali tri igre: srečke, športno napoved in loto. Poleg skupnih iger je slovenska loterija samostojno prirejala še ekspresno loterijo in malo športno napoved z desetimi tekmovalnimi pari. Od leta 1971 je bila v prodaji tudi srečka Ekspres, ki jo, sicer v malce drugačni obliki, lahko kupite še danes. Medtem ko je bilo treba na žrebanje redne loterije čakati kar teden dni in nato v časopisu brskati dobitne številke ter jih primerjati s svojimi, je bila hitra loterija manj stresna. Ko si raztrgal srebrni ovitek in pogledal besedilo, si takoj vedel, ali si kaj dobil ali ne. Kot pravi šala, je razlika med ekspresno in navadno loterijo le v tem, da pri ekspresni takoj ničesar ne zadeneš.

Do leta 1972 je bila Jugoslovanska loterija enotna organizacija.³⁶ 1. januarja 1973 je od Direkcije Jugoslavije za Slovenijo poslovanje prevzel novoustanovljeni Loterijski zavod Slovenije. Zadolžen je bil za prirejanje iger na srečo, zbrana sredstva pa so bila namenjena za

³⁵ Rozman, Sanja. *Umirjenost*, Ljubljana: Modrijan, 2013, 201.

³⁶ Mihelič, *Hazard*, 51.

socialno-humanitarne, kulturno-prosvetne in tehnične dejavnosti ter šport. Samostojne loterijske organizacije so bile povezane v t. i. Poslovno skupnost loterijskih organizacij Jugoslavije. V začetku leta 1977 je bila uvedena elektronska obdelava lističev. To je bil velik preobrat v tehnološkem smislu. 1. decembra 1981 se je omenjena organizacija preimenovala v Loterijo Slovenije. Slednja je bila ustanovljena z namenom zbiranja sredstev za financiranje socialno-humanitarnih in telesno-kulturnih dejavnosti. V svojem delovanju ni bila pravi monopolist, saj so se ves čas njenega obstoja pojavljali posamezni organizatorji prodaje srečk, kot so Yakoma, Bohinjska loterija, Koš loterija, Podarim-dobim.

Podarim-dobim je bila loterija, namenjena zbiranju sredstev za alpsko reprezentanco. Kupljena kartica je bila dvoslojna. En del je imel fotografijo izbranega športnika s podpisom, drugi pa je vseboval nagradno vprašanje. Nagrade so bile za tisti čas visoke, od gotovine do hiše Jelovica, kuhinje Slovenija, spalnice Meblo, avtomobila Renault 4 (*»katrce«*) ipd. Oddaje z žrebanji je vodil Janez Hočevvar – Rifle.³⁷

Septembra leta 1987 je Loterija Slovenije pripravila novo igro 3x3. To je bila prva igra, ki je bila plod lastnega razvoja in v celoti računalniško podprta. Danes je ta igra torej stara že dobrih 30 let. Leta 1988 so začeli z atraktivno igro Super 3x3. Dobitki v igri so bile zlate palice, obveznice, nemške marke, avtomobili in stanovanja. Tudi reklame so bile svojevrsten fenomen – le kdo iz generacije iz 80. let se ne spomni Dergija in Roze? Na lestvicah oglaševalskih odmevov in najbolj všečnih³⁸ reklam so dosegle najvišja mesta.

³⁷ Repe, Božo. *Slovenija, moja dežela*, Cankarjeva založba, 2017, 117.

³⁸ Mihelič, *Hazard*, 51.

3.6. Loterija Slovenije od osamosvojitve do danes

Osamosvojitve leta 1991 je za Loterijo Slovenije pomenila prelomno leto, saj je s tem izgubila večji del stalnih kupcev (vojska – JLA). Zaradi tega je morala z inovativnostjo nadoknaditi izgubo skupnih visokih skladov za dobitke ter seveda izpad kupcev.

Leta 1996 je bil sprejet zakon o lastninskem preoblikovanju Loterije Slovenije. Loterija Slovenija se je preoblikovala v delniško družbo, katere osnovni kapital je razdeljen na navadne imenske delnice.³⁹

Delnice iz prejšnjega odstavka so bile tako prenesene:

- 25 % delnic na današnje Kapitalsko družbo pokojninskega in invalidskega zavarovanja,
- 15 % delnic na Slovenski odškodninski sklad,
- 40 % delnic na Fundacijo za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji,
- 10 % delnic na Fundacijo za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji,
- 10 % delnic na zaposlene, bivše zaposlene in upokojence Loterije Slovenije (v skladu z določbami zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij).

Od septembra leta 1998 je Loterija Slovenije organizirana kot delniška družba. Delovanje družbe, skladno z zakonom o igrah na srečo, nadzira poseben Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo, ki deluje pod okriljem ministrstva za finance. Leta 2000 se je celotna Loterija Slovenije preselila s Trubarjeve ulice na Gerbičevo 99. Leta 2003 so pričeli s prirejanjem nove igre Astro. Leta 2008 se je zaradi recesije promet zmanjšal za petino. Recesija je dokazala, da gospodarske razmere vplivajo tudi na trg iger na srečo. Leta 2014 sta bila v Sloveniji zadeta dva Eurojackpota. Leto 2017 so začeli s prirejanjem nove igre Vikinglotto. Ponudbo Loterije Slovenije trenutno sestavlja osem klasičnih iger na srečo, med katerimi je pet številčnih iger – Loto (dandanes se pojavlja že kot občno ime, zato ga zapisujemo z malo začetnico), Eurojackpot, Tikitaka, 3x3 in Vikinglotto – in tri igre s trenutno znanim dobitkom

³⁹ Zakon o lastninskem preoblikovanju Loterije Slovenije (ZLPLS).U. I. RS, št. 44/96, 9. 8. 1996

– Ekspres srečka, Izredna srečka ter Kviz srečka. Poleg tega je mogoče najti še veliko iger na internetni spletni strani.⁴⁰

Pri lotu je možnost za dobiček ena proti 15 milijonov. Drugače povedano: če vsak teden igrate deset kombinacij, boste glavni dobiček v povprečju zadeli enkrat na 30.000 let. To pomeni, da imate večjo možnost, da vas zadane strela (osem udarcev v treh letih ali ena proti 750.000) ali napade medved (ena proti 1,3 milijona). Pri Eurojackpotu je možnost še manjša, ena proti 60 milijonov, podobno pa je tudi pri igri Vikinglotto.⁴¹

Poslanstvo loterije je, da izpolnjuje želje prebivalcev, ki radi sodelujejo v igrah na srečo, ter s tem ustvarja sredstva za financiranje invalidskih, humanitarnih in športnih dejavnosti. 20. marec je bil proglašen za mednarodni dan sreče. Loterija Slovenije je v letu 2009 pridobila certifikat odgovornega prireditelja iger na srečo pri neodvisni komisiji World Lottery Association (WLA).

Slika 16: Logotip Loterije Slovenije (Vir: Google)

⁴⁰ Loterija Slovenije. https://www.loterija.si/LOTERIJA,,druzben_a_odgovornost.htm (Dostop: junij 2018).

⁴¹ Milič, Marja. »Žogica, ki je 37 Slovincem prinesla milijone« V: *Moje finance*, št. 6, junij 2014. 10–19.

4.0. ODVISNOST OD IGER NA SREČO

Odvisnost je regulacija čustvenih stanj. Ljudje želijo spremeniti svoja čustva oz. občutke. Zasvojenost iz življenja začne izpodrivati vsa druga pomembna področja. Dandanes obstaja tudi uradna diagnoza za bolezen, ki jo imenujemo odvisnost od iger na srečo. Včasih je slednja veljala za motnjo navad in nagibov. Zasvojenost je bolezen, ki prizadene človekovo telo, duševnost, odnose z ljudmi in sposobnost za produktivno življenje. Večina ljudi misli, da jo povzročajo kemična sredstva, s katerimi se zasvojeni omamljajo, vendar to ne drži. Kemična sredstva oziroma droge povzročajo telesno odvisnost, kar pomeni, da se na poseben način vključijo v telesno presnovo in postanejo nujno potrebna. Zasvojeni človek je od svoje droge tudi psihično odvisen. Psihična odvisnost pomeni, da zasvojeni ne obvladujejo svojega čustvenega življenja in odnosov z ljudmi, torej, da se zaradi zasvojenosti vedejo bistveno drugače, kot bi se sicer. Gre za nesnovno odvisnost, ki deluje v človeških možganih. Zasvojenost s hazarderstvom ni pogojena s starostjo, ekonomskim statusom ali kulturno pripadnostjo, zato ne moremo govoriti o določenem tipu ljudi, ki postanejo zasvojeni. Kljub temu v življenju lahko nastopi določeno obdobje, v katerem obstaja večja verjetnost, da se bo posameznik oprijel hazarderstva. Primeri so npr. upokojitev, izguba ljubljene osebe ali osamljenost. Pogosto se sodelovanje v igrah na srečo začne kot način druženja, potem pa se prelevi v zasvojenost. Hazarderjev se drži sloves, da so zelo inteligentni, spretni, čustveno odmaknjeni ljudje – junaki današnjega časa. Nikola Tesla je bil npr. velik hazarder in je imel ravno zaradi iger na srečo hude težave med študijem. Iluzija, v katero verjame hazarder, je, da lahko premaga igro, v kateri odloča naključje.⁴²

Skorajda vse vrste iger na srečo je danes mogoče igrati na daljavo. Igra ves čas prinaša neustavljivo privlačnost, sladko presenečenje ali grenko razočaranje. Patološko igranje na srečo obstaja, odkar človek igra igre na srečo. Veliko ljudi hazardira za zabavo in ne občuti negativnih posledic za življenje. Tem ljudem lahko rečemo »*družabni hazarderji*«. Drugo skupino pa predstavljajo zasvojeni hazarderji, ki jih hazardske navade tako ali drugače zaznamujejo. V kolikor družbeni hazarderji izgubijo denar, so vseeno zadovoljni, saj so le preživeli malo drugačen dan. Hazarderji se ne zadovoljijo s porazom in kljubujejo izgubi ter nadaljujejo z igro. Eden izmed razlogov za hazarderstvo je zagotovo vznemirjenje, ki spremlja igro. Poleg tega igranje omogoča pobeg od vsakodnevnih težav in pritiskov. Hazarderji razmišljajo o igri kot o legitimnem načinu služenja denarja in ne kot o zabavi.

⁴² Rozman, *Umirjenost*, 209.

Začnejo govoriti, da bodo zaslužili ali pa podvojili vložek. Še eno past predstavlja občutek, da je izgubljeni denar mogoče priigrati nazaj, s čimer zabredejo še globlje. Ne odnehajo tudi, ko zadenejo velik dobiček. Dobljeni denar je drugačen od zasluženega in ga večinoma porabijo za ponovno hazarderstvo. Zanj pogosto porabijo več denarja, kot ga zaslužijo. Raje igrajo sami kot v družbi. Druženje jih ne zanima več, saj jih odvraca od tega, da bi se popolnoma posvetili igri. Velikokrat hazarderstvo tudi zamolčijo.⁴³

Zasvojenost ima lahko zelo obsežne posledice. Lahko povzroči težave, kot sta osamitev in krhanje odnosov z ljudmi, ki imajo v življenju hazarderja pomembno vlogo. Pogoste so tudi duševne in čustvene težave. V Veliki Britaniji imajo posebno spletno svetovalnico za ljudi, zasvojenimi z igrami na srečo, imenovano GamCare. Najočitnejša posledica hazarderstva so dolgovi. Pogosto si hazarderji, ko porabijo vse svoje vire, izposodijo denar od družine in prijateljev ter se prekomerno zadolžijo. Velikokrat tudi prodajo svoje osebne stvari. 15 % tistih, ki so pomoč poiskali v svetovalnici, je imelo velike dolgove v povprečni višini od 6000 do 50000 funtov. Zaradi dolgov se lahko hazarder zateče k drugim vrstam zasvojenosti, npr. k alkoholizmu. Zmotno je prepričanje, da je z igrami na srečo zasvojen le tisti, ki hazardira vsak dan. Zasvojenec lahko hazardira redno ali pa občasno. Če kdo s hazarderstvom povzroča sebi ali drugim finančne, čustvene, duševne ali pravne težave, je zasvojen z igrami na srečo. Zasvojeni z igrami na srečo ne bodo izkoristili kar vsake priložnosti za sodelovanje pri igrah na srečo. Večina zasvojenih ima le eno samo priljubljeno vrsto iger na srečo in ta jim povzroča težavo. Hazarderja sili v ponavljanje destruktivnega vedenja in zasvojenost.

Študije so pokazale, da se pri patološkem hazarderstvu v možganih dogajajo podobni procesi kot pri zasvojenosti z drogami. Študija, ki so jo naredili na Harvardu, pravi, da so spremembe možganov, ki so jih dokazali s posebnim funkcionalnim slikanjem med hazarderstvom, podobne spremembam ob uporabi kokaina. Še večje so podobnosti med odtegnitvijo. Zasvojeni z igrami na srečo doživljajo več telesnih težav, kadar ne morejo igrati, kot zasvojenci od kokaina.⁴⁴ Ena izmed študij je pokazala, da imajo patološki hazarderji nižji nivo noradrenalina kot ostali, torej so po naravi nekoliko bolj depresivni.⁴⁵

⁴³ Ustok, Lisa, Joanna Hughes. *Zasvojenost z igrami na srečo: Prvi koraki do ozdravitve*. Koper: Ognjišče, 2013, 12–47.

⁴⁴ Breiter, Hans. *Functional Imaging of Neutral Responses to Expectancy and Experience of Monetary Gains and Losses*, str. 619–639.

⁴⁵ Roy, Alec. *Pathological Gambling, A Psychobiological Study*.

Ljudje imamo neverjetno možnost, da lažemo samemu sebi in se pretvarjamo, da je vse tako, kot bi moralo biti, čeprav v resnici ni. Tako so tudi hazarderji izredno spretni v izmišljanju zgodbic o tem, kakšna smola se jih drži. Prepričljive laži ter to, da nimajo občutka za resnično škodo, so posledica dvojne osebnosti. Ena osebnost je tako lahko dober oče in družinski človek, druga pa temni in hladni kockar. Italijanski duhovnik je, kot poročajo italijanski mediji, npr. zakockal več kot 500.000 evrov, ki so pripadali njegovi župniji. 48-letni Flavio Globbo je priznal krivdo, v zameno pa je dobil dve leti pogojne kazni zaradi poneverbe.⁴⁶

Dostopnost je pomemben dejavnik, ki vpliva na to, od česa ljudje postanejo zasvojeni. Dokler se je bilo treba lepo obleči, vzeti potni list in počakati na večerne ure, je bilo igranje rezervirano za gospode. Z uveljavitvijo ameriškega sistema so se igralni avtomati preselili v lokale, odprte že dopoldne, tja pa lahko zaidejo tudi šolarji. Navsezadnje nam ponujajo veliko število srečk in ostalih iger na srečo že v vsaki trafiki ali bencinskem servisu. S prenosom iger na srečo na internet pa nam še od doma ni treba.⁴⁷

Šele ko posameznik dojame, kako škodljivo je hazarderstvo, preneha. Potrebno si je zastaviti točno določen cilj. Raziskave so pokazale, da je za pridobitev navade, pa tudi opustitev, potrebnih 30 dni. Dlje kot se posameznik izogiba hazarderstvu, večje so možnosti za končni uspeh. Pomembna je tudi podpora drugih.

4.1. Odnos do iger na srečo v Sloveniji

10. člen Zakona za igre na srečo RS uvršča loterijo in številske igre med klasične igre na srečo. Klasične igre na srečo smejo občasno prirejati samo društva in neprofitne humanitarne organizacije, ki imajo sedež na območju Republike Slovenije. Na območju Republike Slovenije lahko trajno prirejata klasične igre na srečo največ dva prireditelja, vlada pa lahko dodeli največ 15 koncesij za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnicah in 45 koncesij za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnih salonih. Ministrstvo, pristojno za finance, spremlja, zbira, preverja in analizira podatke, potrebne za dodelitev in podaljšanje koncesij ter sklenitev koncesijskih pogodb oziroma izdajo dovoljenj, vodi pa tudi registre koncesionarjev, prireditev klasičnih iger na srečo, igralnic in igralnih salonov. Za dodeljeno koncesijo mora prireditelj plačevati koncesijsko dajatev. Obračunavanje in plačevanje koncesijske dajatve nadzira davčni organ. Za financiranje dejavnosti invalidskih in humanitarnih organizacij se

⁴⁶ Ustok in Hughes, *Zasvojenost z igrami na srečo: Prvi koraki do ozdravitve*, 12–47.

⁴⁷ Rozman, *Umirjenost*, 222.

uporablja 80 % sredstev, doseženih s plačilom koncesijskih dajatev za trajno prirejanje številčne loterije, loterije s trenutno znanim dobitkom in lota, 20 % pa gre za financiranje dejavnosti športnih organizacij. Pri klasičnih igrah na srečo, kjer dobitke žrebajo, mora biti žrebanje pred komisijo, ki jo na predlog prireditelja potrdi nadzorni organ, razen v primerih iz 20. člena tega zakona. Žrebanje dobitkov mora biti javno. Sporočilo o izidu žrebanja ali ugotavljanja dobitkov mora prireditelj javno objaviti najpozneje v sedmih dneh od dneva žrebanja oziroma ugotavljanja dobitkov.⁴⁸

Druga oblika iger na srečo so posebne igre na srečo. Po zakonu so to igre, ki jih igrajo igralci proti igralnici ali drug proti drugemu na posebnih igralnih mizah s kroglicami, kockami, kartami, na igralnih panojih ali na igralnih avtomatih, ter stave in druge podobne igre v skladu z mednarodnimi standardi. Prihodki koncesije za prirejanje posebnih iger na srečo se prav tako razdelijo; 50 % je namenjenih razvoju in promociji turizma, 50 % pa lokalnim skupnostim v zaokroženem turističnem območju. Prihodke uporabijo za ureditev prebivalcem prijaznejšega okolja in turistično infrastrukturo.⁴⁹

Do leta 2014 je loterija z milijoni osrečila 40 Slovencev. Največja dobitka sta bila dva zadetka Eurojackpota – dobrih 28 milijonov je končalo v Žalcu in 20 milijonov v Grosupljem. Za davek na dobiček velja 15-% davek. Tako so v Žalcu dobili 4,2 milijona evrov in zgradili fontano piva, v Grosupljem pa 3,2 milijona ter zgradili bolnišnico. Analiza anket kaže, da sta dve tretjini zmagovalcev (gre za približno sto prejemnikov glavnih dobitkov) starejši od 45 let. Loterija Slovenije uspešno skriva njihovo identiteto, tako da imena niso objavljena v nobenem časopisu ali na internetu.

Statistika kaže, da kar 70 % polnoletnih oziroma 1,2 milijona Slovencev igra igre na srečo. Številni loterijski milijonarji denar v celoti porabijo v petih letih, vsako leto pa jih odstotek bankrotira. Nemški statistiki so izračunali, da ima več kot 90 % ljudi po desetih letih najsrečnejšega dneva v življenju manj premoženja, kot so ga imeli pred dobitkom, v ZDA pa naj bi 65 % dobitnikov milijonskih vsot bankrotiralo že po 15 letih.⁵⁰

Pri nas je tak primer Alojz Klaneček, ki je kar dvakrat zadel sedmico, a je na koncu končal kot »redna stranka« Karitasa. Alojz bančne knjižice sicer ni oplemenitil z milijonom, ampak je sedmico zadel kar dvakrat. Leta 2003 je takrat 45-letni krajan Starš ob Dravskem polju

⁴⁸ *Zakon o igrah na srečo* (ZIS-UPB1)27-1254/1995 Ur. l. RS 134/2003.

⁴⁹ *Zakon o igrah na srečo* (ZIS-UPB1)27-1254/1995 Ur. l. RS 134/2003.

⁵⁰ Milič, Marja. »Žogica, ki je 37 Slovincem, prinesla milijone« V: *Moje finance*, št. 6, junij 2014. 10–19.

prvič zadel sedmico, ki je bila vredna 33 milijonov tolarjev oziroma današnjih 137.000 evrov, leta 2007 pa je ponovno označil listek s sedmimi številkami, ki so mu prinesle srečo v vrednosti 574.000 evrov. Njegova sreča pa je bila opoteča, saj je zunajzakonska prijateljica, ki jo je spoznal po prvem dobitku in je v skupno gospodinjstvo prišla z vrečko spodnjega perila, kot je razložil na sodišču, skupaj s svojimi starši po treh letih skupnega življenja zahtevala svoj delež, sodišče pa mu je zaradi sodnih postopkov in zahtevane odškodnine blokiralo račun, na katerem je imel 283.000 evrov.⁵¹

Tudi pri nas so ljudje zasvojeni z igrami na srečo. Raziskava o zasvojenosti iger na srečo kaže na problem zasvojenosti med mladimi. Slovenski podatki kažejo, da je bilo leta 2010 med dijaki višjih letnikov 7–8 % problematičnih igralcev iger na srečo. Problematični igralec je tisti, ki izgubi nadzor nad svojim vedenjem in ima težave vsaj na enem področju življenja (psihološkem, poklicnem, telesnem ali socialnem). Sicer podatki iz leta 2008 pravijo, da je med prebivalstvom v Sloveniji 8 % problematičnih igralcev – 2 % predstavljajo patološki igralci, torej igralci, ki so zasvojeni. Po uradnih podatkih pri nas kupuje srečke 80–90 % odraslih.⁵²

Izvedena je bila tudi raziskava med študenti zadnjih letnikov Univerze v Ljubljani. Sodelovalo je 521 študentov. Anketa je bila izvedena med 12. 5. 2008 in 16. 10. 2008. Izmed skupaj 521 jih je v zadnjem letu 42 (8,1 %) igralo igre na srečo v kazinojih. 104 oseb ali 20 % je v zadnjem letu igralo loto ali hitre srečke. V anketi so študente spraševali tudi, v kolikpni meri verjamejo raznim medijem, ki jih informirajo o nevarnosti iger na srečo. Informacijam v dnevnem časopisju verjame 30 % študentov, 12 % študentov pa sploh ne verjame v nevarnosti, povezane z igrami na srečo. Večina študentov igra igre na srečo zaradi radovednosti in možnosti hitrega zaslužka.⁵³

Raziskava iz leta 1996, kjer je sodelovalo 1000 anketirancev, je dala naslednje rezultate: 12 % ljudi ni še nikoli igralo nobene izmed iger Loterije Slovenije. Največjo skupino predstavljajo občasni igralci (60 %), približno 30 % pa je tistih, ki redno igrajo vsaj eno izmed iger. Največji motiv je želja po dobitku (70 %), veliko manj (20 %) ljudi igra zaradi razburljivosti in uživanja v igri sami, 10 % anketirancev pa motivirajo humanitarni nameni. Demotivacijsko

⁵¹ Klemenčič, Iztok. »Loto milijonarji – srečneži ali nesrečneži?« V: *Dnevnik*, 25. januar 2016. <https://www.dnevnik.si/1042728999/magazin/aktualno/loto-milijonarji-srecnezi-ali-nesrecnezi> (Dostop: junij 2018)

⁵² Rozman, *Umirjenost*, 201.

⁵³ Korač, Tina, Krek, Milan, Kumše, Zala. »Igranje iger na srečo med študentsko populacijo Univerze v Ljubljani.« V: *Raziskave in razprave letnik* 3. številka 1 (2010) str. 61–80.

deluje predvsem premajhna možnost za dobiček. Anketiranci besedo loterija najpogosteje povezujejo z besedami denar, dobiček, sreča in igre na srečo. Loterijo Slovenije so ocenili kot nekoliko bolj dobrodelno, državno in za odtенок primernejšo za starejše. Sklep raziskave je bila misel, da sta oglaševanje iger na srečo in zunanja podoba podjetja pomembnejša za tržno uspešnost kot za nekatere druge dejavnosti.⁵⁴

Davki od iger na srečo so pomemben vir dohodka za državni in občinski proračun, zato tudi zakoni proti igralništvu dandanes niso tako strogi, kot so bili v preteklosti.

Slika 17: Reklamni plakat Loterije Slovenije (Vir: Google).

⁵⁴ Tušak, Matej. *Raziskava javnega mnenja o igrah na srečo*. Ljubljana, 1996.

5.0. SKLEP

V diplomski nalogi sem poskušal predstaviti razvoj loterije na Slovenskem. Spoznal sem, da so igre na srečo stare, kot je stara civilizacija. Na začetku je bilo bistvo razvedrilo, toda kmalu je to postal dober posel, kakšen je še danes. Za nadzor nad igrami na srečo je kmalu začela skrbeti država s podeljevanjem koncesijskih pogodb. Prepovedala je kockanje in igre s kartami, saj od tega ni imela (in nima) ničesar – davka namreč ni pobirala. Proti igram na srečo je vedno nastopala Cerkev, kar je kontradiktorno, saj je npr. za gradnjo ljubljanske stolnice tudi sama priredila loterijo. Že v srednjem veku so dobiček namenili v dobrodelne namene. Na našem prostoru je loterija dobila dobrodelno noto v času vladanja Marije Terezije. V času pred prvo svetovno vojno so z loterijo zbirali denar za oborožitev vojske. Prva svetovna vojna je povzročila veliko število vojaških invalidov. Z loterijo so zanje zbirali denar. Po drugi svetovni vojni je loterija znova zaživela, sprva pa so bili predpisani samo blagovni dobitki. 1. januarja 1973 je poslovanje prevzel novoustanovljeni Loterijski zavod Slovenije. Po osamosvojitvi leta 1998 je slednji postal delniška družba. Loterija velja za hazardno igro, pri kateri igralec nima veliko možnosti za zadetek. Pri igranju iger na srečo se poraja možnost odvisnosti od njih, ki je tudi v Sloveniji kar prisotna. Zanimiv je podatek, da kar 70 % odraslih igra igre na srečo. Od tega ima največji profit država ali kot je rekel Napoleon: »Loterija je davek na norce.«

VIRI IN LITERATURA

Breiter, Hans

Functional maging of Neutral Responses to Expectancy and Experience of Monetary Gains and Losses. <https://www.elsevier.com/>

Girziyacki Jerzy, Agata Gorny

1972 *Človek in hazard*. Prevedel Boris Verbič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Fr. Š.

1944 »Loterija« V: *Vertec* (1871), letnik 74, številka 7.

<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XBM96SPR/?query=%27keywords%3dloterija%27&pageSize=25>

Klemenčič, Iztok.

2016 »Loto milijonarji – srečneži ali nesrečneži?« V: *Dnevnik*, 25. januar 2016.

<https://www.dnevnik.si/1042728999/magazin/aktualno/loto-milijonarji-srecnezi-ali-nesrecnezi> (Dostop: junij 2018)

Kmetijske in rokodelske novice

1875 »Loterija-bedarija!.« V: *Kmetijske in rokodelske novice*, letnik 33. številka 25.

<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WVP6175Y/?query=%27keywords%3dloterija%27&pageSize=25>

Korač, Tina, Krek, Milan, Kumše, Zala.

2010 » Igranje iger na srečo med študentsko populacijo Univerze v Ljubljani.« V: *Raziskave in razprave letnik 3. številka 1*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici.

Lavrič, Ana.

2005 »Materialni in duhovni dobitki srečolova za dokončanje nove ljubljanske stolnice.« V: *Kronika (Ljubljana)*, letnik 53, številka 2, 141–148.

<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-A9V4DCIG/?euapi=1&query=%27keywords%3ddobitki%27&pageSize=25>

Mihelič, Darja

1993 *Hazard*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

2004 "Zločin" in "žrtve" hazardnih iger na Slovenskem v preteklosti. V: *Acta Histriae*, letnik 12, številka 1, str. 177–188. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Milič, Marja.

2014 »Žogica, ki je 37 Slovincem, prinesla milijone« V: *Moje finance*, št. 6. junij. 2

Möderndorfer, Vinko.

1924 »Narodne pripovedke iz Mežiške doline: Loterija.« V: *Ljubljanski zvon*, letnik 45, številka 3. Ljubljana: Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Pertot, Saša

2009 »Igre na srečo nekoč in danes« Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede UL.

Repe, Božo

2017 *Slovenija, moja dežela*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Rozman, Sanja

2013 *Umirjenost: Kako prepoznati zasvojenost, jo razumeti in poiskati pot iz nje*. Ljubljana: Modrijan.

Roy, Alec

1989 *Pathological Gambling, A Psychobiological study*.

The Greek New Testament,

1979 *Janezov evangelij, 19, 23–24 Jezusova blagovest*, Prevod evangelijev po grškem izvirniku ekumenske znanstvenokritične izdaje The Greek New Testament.

Schwartz, David

2006 *Roll the Bones: The History of Gambling*, Winchester Books.

Tušek, Matej.

1996 *Raziskava javnega mnenja o igrah na srečo*. Ljubljana: Avanta.

Ustok, Lisa, Joanna Hughes

2013 *Zasvojenost z igrami na srečo: Prvi koraki na poti do ozdravitve*. Koper: Ognjišče zbirka Življenjske smernice.

Zakon o igrah na srečo

(ZIS-UPB1) 27-1254/1995 Ur.l. RS 134/2003. Dostopno prek:
<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO409> (5. junij 2018).

Zakon o lastninskem preoblikovanju Loterije Slovenije

(ZLPLS).U.l. RS, št. 44/96, 9. 8. 1996. Dostop prek:
<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO465> (10. junij 2018).